

Svar paa Recensionen i Literatur- tidenden 1828, No. 29, over Nar- huus Amts Beskrivelse.

Temmelig seent fremkommer dette Svar. Iblandt de flere Aarsager, som have bidraget dertil, er den vigtigste den, at jeg troede, et Svar vilde være uforlødent. Deels var nemlig det Ugrundede i de fremsatte Indvendinger paa mange Steder saa ivinesfaldende, at de kyndige Læsere let maatte bemærke det, deels laae det Anstødelige tildeels i Tønen, der snarere maatte vise sig som uanstændig for Recensenten, end som fornærmelig for mig. Imidlertid, da det blev bekendt, at Recensenten var en (nu afdød) fortjent Geograph og Statistiker, hvis Stemme i dette Tilfælde kunde antages at have nogen Vægt, troede jeg det nødvendigt, at gjøre Læserne opmærksomme paa Urigtighederne. Jeg har ikke Grund til at antage, at Recensenten, som jeg ikke kjendte personlig, havde noget Nag til mig: hans Fremgangsmåde ved denne Leilighed kan temmelig let forklares deraf, at han i sin Sygdom formodentlig med Ulyst er gaaet til et Arbeide, hvortil han dog troede sig forbunden,

forbi han havde recenseret de forhen udkomne to Hefter af Amtsbeskrivelser. Det er heller ikke min Mening, at han skulde have Uret i alle sine Udsættelser; af det Følgende vil man see, at nogle ere virkelige Berigtigelser.

Saaledes var det unægtelig en Feil, naar jeg sagde, at Skanderborg Amt 1823 blev adskilt fra Aarhus Amt: det skeede, som Recensenten rigtig anmærker, 1824; derimod kan det vel ikke ansees for en Feil, at nogle Herreders Afsøg og Tilgang, som ikkun var af kort Varighed, blev forbigaaet med Tavshed. At den gamle Sysselinddeling (hvoraf der i Beboernes Skikke og Dialecter uden Tvivl er Spor tilbage) omtales med een Linie, fortjener dog vel ikke Dadel? At Amtet med en Udkant støder til Viborg Amt havde jeg forglemt at anføre.

At Grundens største Elevation skulde være indad mod Skanderborg Amt, som jeg har angivet i første Afsnit, modsiger Recensenten formodentlig fordi han ikke gjør Forskjel mellem den flade, hvorpaa Bakkerne ligge, og disse selv. Naar jeg talte om at Grundens største Elevation var ved den vestlige Side, meente jeg ikke, at de høieste Bakker vare her, men at det flade Land i den vestlige Deel var mere høitliggende end i den østlige, og dette bevises, synes mig, af Aaernes Løb. Udtrykket: "Gjelskøi er forresten 419 Fod høi," synes at antyde en Be-

rigtigelse af, hvad jeg har sagt; og dog bekræfter det netop min Paastand, at den maa være over 300 Fod høi.

Recensenten savner et Overblik over Jordbundens Beskaffenhed; og dog er et saadant givet i Begyndelsen af Ufsnittet. Recensenten vilde, at jeg skulde have givet en udførlig Characteristik over hvert Herred for sig, men ikke over Pastoraterne, "fordi denne Inddeling ikke har Noget med det Deconomiske at bestille." Men det samme gjelder jo om Herredsinddelingen. Desuden maa jeg bemærke, at jeg ikke slavisk har bundet mig til Inddelingen i Pastorater, men snart slaaet flere sammen, naar de enten laae imellem hinanden, eller udgjorde et samlet, nogenlunde eensartet Terrain, snart adskilt Sognene af eet Pastorat, naar de vare meget forskellige. Hvad jeg har sagt om Elsted og Elev, at de mere stemme overeens med Skeiby og Hasle end med Trige og Ulsted, er jo fremsat blot som Formodning, ikke som en bestemt Paastand. Jeg veed meget vel, at Jorder ikke behøve at være af lignende Beskaffenhed, fordi de ere lige høit taxerede; men naar de ligge paa eet Strøg, har Formodningen dog Noget for sig.

At Harlev og Framlev, samt Tiset ere forbigaaede, beder jeg undskyldt; det Manglende kan suppleres af Tabellerne. At derimod Evenstrup ikke er anført, kommer deraf, at Even-

strup Kirke er nedlagt, og Sognet henlagt under Odder.

Om nogle af Søerne har jeg sagt, at de vare ubetydelige, fordi de virkelig ere smaae, og jeg fandt det derfor unødvendigt at angive deres Størrelse nøiagtig. Drmslev og Koldt Sogne lide af Vand paa Engene og have dog tillige Vandmangel; thi det skadende Vand paa de fra Byerne langtbortliggende Enge kan ikke erstatte Brønd- og Kildevandet, som savnes.

Veirligets Beskaffenhed kunde vistnok have været fuldstændigere angivet, endog uden Barometer- og Thermometer-Tagtagelser; men jeg maa tilstaae, at Data have manglet mig til at angive det nøiere. Ved en Gjennemreise i en enkelt Sommer kunde jeg ikke lettelig komme til noget paalideligt Resultat, og de mig meddeelte Indberetninger indeholdt ikke Mere af Bigtighed end det Anførte.

I Afsnittet om Parcelleringen har jeg anført mange forskjellige Domme, fordi jeg troede det var Landhuusholdningssekselskabets Ønske, at der blev fremsat, hvad der af Forskjellige i Amtet dømmes derom, og ikke blot hvad der var Redacteursens Mening. At Parcellering skal være en naturlig (NB. ikke nødvendig) Følge af en forbedret Dyrkningsmaade, kalder Recensenten et Paradox. Lad saa være! men derfor kan det gjerne være sandt. Hvad der kan indvendes mod

de af mig anførte Grunde, seer jeg ikke. Jeg har ikke sagt, at man ei med Grund kunde gjøre det Spørgsmaal, om Parcelleringen bidrager til at forbedre Agerdyrkning og Dvægghold; men jeg har sagt, at man ei med Grund kunde vente Forbedringer i Agerbrug og Dvægavl af Udparcelleringen, og det fordi Parcellisterne, i det Hele taget, have mindre Dannelse og mindre Capital, end de større Eiere: man kan derfor ikke saa let hos hine, som hos disse vente, at de ville forsøge noget Nyt. Recensenten siger, at jeg behøvede visseligen ikke at vise, at Fattigdom ei er en nødvendig Følge af en nok saa liden Parcel- lering, eller at Aarhus Amt nok kan brødsøde sine Indbyggere. Det Første synes dog nødven- digt for deres Skyld, som have paaftaaet det Modsatte, og det Sidste for deres, som ikke kjende Aarhus Amt; og for saadanne er jo Be- skrivelsen fornemmelig forfattet. Jeg vil til- staae, at de Omstændigheder, jeg har anført, og som tildeels have fremkaldt Parcelleringen, ere bekjendte, da de uden Tvivl findes anførte i eet og andet af de mange Skrifter, der ere udkom- ne for og imod Parcelleringen; men de forglem- mes ofte, og fortjente derfor her at ansøres. Hvad jeg har sagt om Caution, vil man, ved at eftersee det i Bogen selv, neppe finde saa absurd, som det synes at være efter Recensionen. I det jeg sagde et Slags Caution lod jeg det netop

være ubestemt, paa hvilken Maade den skulde finde Sted: mange saadanne ere tænkelige f. Ex. at man skaffede paalidelige Mænds Vidnesbyrd om at man enten eiede en vis Capital, eller forstod en Haandtering af et saadant Slags, hvorved sædvanligviis en Familie kan ernæres. Jeg har i øvrigt ikke fordulgt, at denne Sag kunde have Banskkeligheder.

Ved at gjennemsee 4de Ufsnit (S. 18 og 19) nøie, vil man dog nok finde, at her ikke er, saaledes som Recensenten paastaer, idel Gjenstagelse.

Recensenten misbilliger, at jeg i 10de Ufsnit (S. 25) siger: "Hertil (til de raae og uopdyrkede Jorder) regner jeg naturligviis ikke Skovene, Engene og Tørvemoserne," fordi det skulde være en aldeles overflødig Anmærkning. Da disse dog ikke kunne siges at være dyrkede, og da de i visse Tilfælde optages til Dyrkning, kunde jeg med Grund frygte, at Een eller Anden vilde ansee det som en Feil, at jeg ikke nævnte dem blandt de uopdyrkede Jorder.

Om Berberisernes Virkning paa Rugen (13de Ufsnit) "har Forfatteren ogsaa selv en Mening," siger Recensenten. Som om jeg ikke ellers havde nogen! Hvor jeg har anført fremmede Meninger, har jeg betegnet dem som saadanne; hvor dette ikke er Tilfældet, er det mine.

egne Meninger, jeg fremsætter, og det skeer ikke paa faa Steeder.

Bed 16de Uffnit siger Recensenten: "Hvad skal de Jeremiader til, om at en Kjøbmand kan fallere ic. De høre jo netop herhen; at Uffættningen vanskeliggjøres ogsaa ved mislig Betaaling, falder jo af sig selv.

17de Uffnit. Jeg har ikke sagt, at Præsterne, i at opnaae Markfred, her have det værre end andensteds, men at de have det værre end andre Folk. Grunden har jeg anført; er denne rigtig, saa er Tingen selv det vel ogsaa, enten Bemærkningen saa hidrører fra en Præst eller ikke.

Lille Fulden, som er nævnet i 21de Uffnit, ligger rigtignok, som Rec. har bemærket, i Beder Sogn. — Bed 23de Uffnit (om Huusfliden) siger Rec.: "Det lader, som Forfatteren gjør sig Umage for at anføre forskjellige Meninger, blot for at gjendrive almindelig bekjendte Forkeertheder, som ikke kræve noget Modbeviis." Hvad Rec. her kalder almindelig bekjendte Forkeertheder er for en stor Deel almindelig herskende Meninger, som, om de end af Kyndige forkastes, dog endnu beholde saa mange Tilhængere, at de flittig maae bekjæmpes. Hertil høre især det colbertske eller saakaldte mercantile Systems Wildfarelser, som idelig fremkalde Forslag til Forbud mod Indførsel eller Brug af fremmede Fabricater. At de ikke ere udryddede, kan sees blandt Andet deraf,

at nogle af dem forekomme endnu i den nyeste tydske Lærebog i Statsøconomie, Rau's Lehrbuch der politischen Oeconomie, (s. Leipz. Litt. Zeit. 1828, No. 290, 291) og fornemmelig deraf, at deres Virkning spores tydeligt i adskillige Landes Lovgivning.

I 24de Afsnit har jeg sagt, at Nærheden af Slesvig og Holsteen bidrager til at forøge Antallet af gode Agerdyrkere. Jeg udelukker ikke andre Aarsager, og derfor kan jeg gjerne, uden at tilbagekalde min Paastand, indrømme, at Weile Amt staaer tilbage, og Randers Amt har Noget forud, for Aarhus Amt. Alle dem, som jeg har nævnet, har jeg ikke kaldt udmærkede Agerdyrkere; jeg har kun anført dem som de fortrinligste i Amtet *).

Hvad Recensenten siger i Anledning af 26de Afsnit (Pag. 55) røber, at han maa have gjen-nemlæst Stykket aldeles uden Opmærksomhed. Det, som han kalder en ganske ny Idee, er ingenlunde (som han mener) en, uden Critik foretaget Meddelelse af hvad Vedkommende have indberettet, men min egen Mening. Desuden finder man her ikke en løselig henkastet Tanke,

*) Af Saadanne kunde vistnok endnu flere fortjene at anføres, s. Ex. Gaardmand Søren Rasmussen i Haar, Halbum Sogn, som nyder Understøttelse af Landhuusholdningssekskabet til planmæssig Drift, og som med forbedrede Agerdyrkningsredskaber dyrker sin noget sandige Løb (hvoraf han allerede har mærglet en Deel) fortrinligt.

men en sammenhængende Deduction. Jeg vil ikke her gjentage mine egne Ord; men Enhver, som vil efterslaae Stedet, vil finde, at det forholder sig saaledes. — Til at svække de af mig fremsatte Grunde har Recensenten ikke anført et eneste Moment.

Ved samme Ufsnit beklager Recensenten at mine Forslag ere saa lidet realisable. Kunne Skatterne da ikke nedsættes? Det er jo dog skeet, siden den Tid Recensionen blev skreven. Kan Tolden paa Jern, Træ, Kul og Tjære ikke modereres? Den Formindskelse, som derved vilde spores i Told-Indtæbterne, vilde kunne oprettes, naar det blev tilladt mod en maadelig Told at indføre de Vare, hvis Indførsel nu er forbuden. Kan man ikke opmuntre til Forliig? Det koster jo dog Intet, og gjør Intet Indgreb i Folks Rettigheder!

Det i 27de Ufsnit af mig anførte Resultat, at det er bedst at forene begge Dele (den animaliske og den vegetabiliske Production) "er neppe rigtigt," efter hvad Recensenten paastaar. Hvorfor? det siger han ikke. — Studeholdet paa Steensballegaard hører herhen, deels fordi det tjener til Bekræftelse for den Mening, at Dværgavlens er af Bigtighed, deels fordi det, som saa nær ved Grændserne af Aarhus Amt, ogsaa har Birkning paa dette.

Recensenten kom, hvor Talen var om Stivelse-Sukker, uvilkaarlig til at tænke paa Runfelroe-Sukker-Fabrikerne. Recensentens uvilkaarlige Associationer kunne vel ikke tilregnes mig; — men isald man vilde slutte saaledes: "Fordi det ikke er fordeeltigt at lave Sukker af Runfelbeder, er det det ikke heller af Stivelse," saa var det, som om man sluttede: "Fordi det ikke er fordeeltigt at brænde Brændeviin af Valnødder, er det ikke heller fordeeltigt at brænde af Kartofler." Det ene kommer ikke det andet ved.

Recensenten kan ikke indsee hvorfor Talerne ere der. De ere der for at give en mere detailleret Efterretning om Amtet, og for at vise, hvilke Localiteter hver enkelt Bemærkning vedkommer. At de kunne undværes, nægter jeg ikke; men skade kunne de dog vel ikke?

Ved hans Bonnot om Tyndhed i Qua'itet og Qvantitet tør man vel ikke regne det saa nøie med Rigtigheden, da det kun er et Bonnot.

Udtrykket "evige Gjentagelser" vil uden Tvivl enhver fordomsfri Dommer erkjende for en grov Hyperbol.

Recensenten vil have, at der i Udarbejdelsen af Amtsbeskrivelser skal iagttages en vis Censformighed, saa at de blive nogenlunde af lige Størrelse. Landhuusholdningselskabet har uden Tvivl ikke været af samme Mening; thi ellers

vilbe det neppe have betroet Arbeidet til forskjelligte Personer, af hvilke man kunde vente, at de vilde behandle Sagen hver efter sin Individualitet. Skulde isørigt dette Princip gjælde, saa vilde deraf følge, dersom den af mig udarbejdede Beskrivelse havde været den første, — at det da havde været Pligt for Kammeraad Dalgas og Secretair Hald at afforte deres Beskrivelser, for at de kunde blive omtrent af samme Størrelse som min. Dersom man herved kommer til at tænke paa Prokrustes'es Seng, er det vist ikke uden Anledning! Isørigt, naar man erindrer, at Meget er tilføjet for flere Amter, og at man altsaa i de paafølgende Beskrivelser kan omtale Meget med saa Ord, som i de foregaaende Beskrivelser var behandlet udførligt, vil man ikke forundre sig over, at denne Beskrivelse er langt kortere end f. Ex. den over Weile Amt.

At Aarhus Amt er det frugtbareste i Sydlænd, kan man maaskee ikke umiddelbart see af dette Arbeide; men naar man tillige lærer at kjende de øvrige Amter, vil Sammenligningen vistnok vise det. At det skulde have været nødvendigt at besvare det vanskelige Spørgsmaal, hvor mange Fold der i Gjennemsnit kan regnes at høstes, kan vel betvivles.

Leen er skrevet uden h, fordi det ligesaa vel kan udledes af det islandiske leen, som af det tydske Lehn. Qvisfel er et godt gammelt Ord,

som netop betegner det, Talen her er om, nemlig en Bæk, som har sit Udløb i en Aae. Hovedqvælsen kan ligesaa vel siges som Hovedgreen, Hovedstrøm o. dsl.

J. H. Bredsdorff.